

БОГДАН БОГДАНОВ

Недовършен мемоар – тезиси и цитати

Едно съчинение без фабула и външни събития, смес от впечатления, разсъждения и моменти на постигнат смисъл. Не толкова случилото се и лично преживяното, а белезите на по-трайното „нелично“.

Представям страната си. Всекидневно съм изправен пред външното чуждо. То отключва вътрешното. Проблемът не е в познаването им, а в прехождането между чуждото и своето – между външните чуждо и свое, между тези в мене и накрая между външната и вътрешната двойка от чуждо-свое. Това прехождане, подтик за правене-то на действителност, е механизъмът на всяка реч.

За да кажем, трябва да се опрем на нещо казано, да накараме едни или други готови значения да пренесат ставащите сега, да преминем от познатия малък към по-голям свят. Но има и мъртви опирания, един вид риторично говорене, поддържащо речта и основните твърдения на някаква култура, набора от банални идеи и представи. Говорене без поставящо под въпрос готовия опит правене на реалност. Където и да отидеш, си все на същото място.

Основните твърдения не са само езиково изразени. Те са закрепени в жестовите на телесното реагиране и общата температура на говоренето. Това се усеща най-вече, когато се сравнява говоренето на един език с говоренето на друг.

Характерът на гръците и тяхната реч –

В днешния гръцки език, от една страна, пуризм и противопоставяне на чуждата дума. Твърда традиция на превеждане на европейските културни термини, развити на латинска основа. Особено парадоксално произвеждането на „индивид“ с връщане към Демокритовото *ατομον*, което Цицерон преобразува в първи в. пр. Хр. в *individuum*. Преобразуване, довело до объркване на своето и чуждото и до внушение, че всичко е свое.

От друга страна, обилие от синоними, от варианти и повторения. Ценене на разнообразието и различаването и предпазване от безформеността на неказването. Важна е не външната реалност, а назоваването ѝ.

От потока на гръцката реч оставащ с впечатление, че са въз-

хитени или възмутени. А те споделят обикновени неща. Говорят така, все едно че са мълчали дълго. Сякаш се страхуват от празнотата на мълчанието или очакват да станат други и се ужасяват, че ако мълкнат, ще се окажат същите.

Най-същественото в гръцкото езиково поведение е човек да намери кому да съобщи изключителното, което се е случило. Този жест е стар. От трийсетината „Характери“ на Теофраст, писани в края на IV в. пр. Хр., три са за бърбивци с такава нагласа.

Съобщаването е средство да се спечели признание. То се прави енергично, с обилие от думи и фрази и свободно изтичащ, готов да премине към крясък или песен глас. Особено при младите хора и жените.

Гледат да не изпуснат думата. При разговор в телевизионно предаване се случва няколко души да говорят едновременно. Разбира се, винаги има победител, комуто другите отстъпват.

Това говорене вакханалия има симпатичното проявление на светкавично разразяващи се скандали и също светкавично сдобряване и сприятеляване на скаралите се.

Гръцкото говорене с вдигнати рамене и ръце, мърдането на веждите, пипането на лицето върви заедно с общото изразяване на едно учудване-възмущаване-възхищаване от всичко наоколо. Толкова много утвърдителни и възклицания. Игрова общителност, бързо подаване и отнемане на думата, без сърдене като в детска игра.

Учудването-протестиране се дочува и в тона на френската реч. И все пак френското говорене е изпълняване на своя творба. Другият, зает с подготвянето на своята, не прекъсва.

Между другото на гръцки се твори заедно и в състезание като че ли един идеал за човек – обхванен и забързан, със самочувствие, привързан към живота тук и сега, но ценител и на миналото, и на едно друго, което никога не е тук и сега. Напрежение между страстната привързаност към своето и горчивината, че то е толкова несвършено. Затова основната задача на гръцкото слово е да произведе по-добра реалност от тази извън словото.

Ако, както говорим за гръцко слово, можехме да назовем и изразяваната в него гръцка реалност, тя би била среща, един вид повдигане в по-добра степен чрез слово. Гръцкото живеене е събиране за надговаряне. Оттук и стереотипът на учудването-възмущение-възхита в хор, интонацията на бързо изпадане в депресия и неочаквано излитане в обща радост. Така е и в диалозите на Платон. Угриженост от всичко, което може да се обсъжда.

Тези формулировки са задължени на есето на Никос Диму „Нешастието да си грък“. Разликата е, че Диму вярва в реалността на гръцкия характер. Докато за мене той е само насочваща абстрак-

ция. Подобна абстракция е и гръцката реч. Тя не е повече от общ коефициент на реално съществуващите, опитващи се да бъдат заедно гръцки речи. И моята реч сега претендира да бъде по-реална от небулозата на българското слово.

Случайно уловено –

Дали в спомена остава отчетлива патината на стария бронз, жълтеникавата дълбочина на мрамора?

Пейзаж на залез, котка върху дуvara, гонещи се кучета, пиния на фона на вечерната белота на къща. На залез пейзажът е като картина извън този свят. Не успявам да я свържа с бърбивата прибързаност на хората, с лекотата на провиращия се между колите мотоциклет.

Кафене на брега на Палио Фалиро. Вечерна прохлада и ромон на разговор без тема.

Летните шурци по клоните на пиниите. Едри и кресливи.

Как възприема тукашния пейзаж човек, привикнал на обилната зеленина на широколистни дървета. Окото и предимно окото, навикнало да гледа надалече. Запълване на простора със звуците на песни и натрупани един върху друг гласове.

Не разбирам бягащите по платното на шосето коли. Седнал се преместваш на други места. Защо там, а не тук. Защо не ми е достатъчно да задържа поглед върху храста пред мене. Местим се поради неврастенна летливост. В трупането на толкова премествания се образува лабиринтът на човешкото пространство. Хитростите на нарастващата човешка среда. Мравуняк или побесняла от движение градска площ – от една гледна точка все същото.

На Крит в селцето Ано Зора в полите на Ида. Пъпчиво момче хвърля трохи на едрите пъстърви в езерото на рибарника. Изскачат и поглъщат стръвно. Водата завира и трохите изчезват мигновено. Русо и с нахален поглед, гледа настрани и не знае какво да прави. Същата бликаща енергия в отривистите пъстърви.

Стръмните хълмове нагоре ограждат категорично погледа. На всяка крачка светът е друг. Планинските места с проходи и неочакваното откриване на далечини правят пространството гъвкаво и ново. Същото между високите сгради в градовете. Това е привлекателно – възможността за бърза промяна на гледната точка. Лабиринтът на толкова влизания и излизания. Постигане на голямо в малко пространство. Градът предоставя обилие от гледни точки. Какво по-съответно за човешкия поглед, който трудно се задържа върху един предмет.

Навсякъде излегнали се кучата – на пришек или хладина. Едно се е проснало на прага на универсален магазин. Пълно безразличие към прескачащите го крака. Спряно време, сливане с определено място. Котка на горното прозорче на параклис.

Играещият тенис и шофиращият мислят с цялото си тяло. Баланс с околната среда в движение. И мисленето е търсене на баланс с въображаемо голяма среда. Изведнъж кратка фраза, неочакван пътен смисъл. Моментна хармония като тази на котката с белотата на параклиса.

Църква, през отворените порти монотонна литургия. Отпред художник рисува момче в тежък лилавосин колорит. На картината то гледа облещено. Прилепнали един о друг зяпачи. Никакво усещане за време. На две крачки просяк, в шапката сякаш забравени монети. Наблизо младеж подканя с протяжни викове минувачите да си купят скари и шишове за великденската сувла. Византийско припяване и маранята като патина, свързваща всичко.

Момче и момиче на пристанището в Пирея. Той закръглен, небрежен, бузест, брадясал, с влажен поглед. До него тя на тънки токчета, в широка черна пелерина. Вятърът я заплита в гърбовете им. Отдалечават се като в ритъма на песен.

Усещането за власт –

В кабинета на министъра. На стената релефна карта на Балканите. Какво са картите, ако не модели за обемни гледни точки, подхождащи за работата на министър.

Светът се променя в зависимост от обхвата на погледа. Ниско в урвата на планината се вижда наблизо. В полето е друго, но и там обхватът зависи от светлината и прозрачността на въздуха, от състоянието на собствените сетива. Високо от самолета може да се обхване огромно пространство. Над Алпите можеш да видиш просветващия блясък на Адриатика.

Трябва ли да се съжбява, че някой е заврян в урва? Животът на редовия човек, който лази във всекидневната низина, дали е съизмерим с живеещото горе. Дали, като гледа от висините, министърът вижда повече? Панорамите подвеждат. Както и едрите теми на далнината с техните „ние“ гледни точки. Лесно стават безсмислени. Заврените в лабиринта на низината „аз“-ове нехаят за тях.

В малкия залив на Пирея от терасата на морския клуб просналата се пред погледа вечерна Атина, тъмното море, излитащите от Глифада самолети. Внушението, че всичко това съществува, за да го гледат избраници? Действителният пейзаж също може да се окаже

изкуствен.

Човек се утвърждава и така. Като общува с министри, като пие великолепни вина в изящни чаши, като се опакова в прекрасни дрехи.

Отношенията на страни, амбициите на религиозни общности, боричкането на възрастни мъже, които се надбягват с коли или с думи. Гледано отстрани като пяна на гребена на вълна.

Съблазнителната игра на властта е в това да се разполага с чужда енергия, тялото да е нараснало. Един вид спасение от скръбната отделност с отдалечаване от низината, която лесно се смесва с плашещата идея за предстоящото несъществуване.

Семинар за миграцията. Безсилно слово. Не се говори, а се обговаря някакъв код. Казването започва, когато кодът се постави под въпрос. Съвсем по платоновски – преди да се обсъждат съвременните миграции, не трябва ли да се попита за движението и уседяването на човека изобщо? Може ли да се говори смислено по един или по друг въпрос без фона на едно или друго по-дълбоко разбиране на човешкото?

То може да не е изразено езиково, да е мълчане, кротост и сдържаност, един вид общително спокойствие, опряно на аргумента, че цялото винаги убягва.